

Івану Дмитровичу Туряниці

виповнилось би 70...

Ужгородський національний університет – один із провідних вузів України, добре знаний далеко за межами нашої держави. Серед вчених, які багато зробили для підвищення іміджу університету, чільне місце належить І.Д. Туряниці – лауреатові Державної премії, заслуженому діячеві науки і техніки України, доктору фізико-математичних наук, професору.

Непростою була стежина до визнання його заслуг на загальнодержавному рівні. І.Д. Туряниця народився в с. Великі Лучки на Мукачівщині 24 лютого 1937 року у простій селянській сім'ї. В рідному селі закінчив середню школу і у 1954 році вступив до Ужгородського державного університету на фізико-математичний факультет. Непросте студентське життя, практично без матеріальної допомоги батьків-колгоспників, стало ще важчим, коли у 1956 році помер батько. Та загартований у праці сільський юнак не розгубився – працював і продовжував наполегливе навчання. Він стає одним із перших спостерігачів за штучними супутниками Землі на створеній у 1957 році станції спостережень. А далі навчається на кафедрі оптики, де виконує курсову і дипломну роботи. Висока працездатність, хист до науки Івана Дмитровича були помічені молодим викладацьким колективом факультету і після закінчення навчання в університеті у 1959 році його залишили на роботі у рідному вузі.

Свою трудову діяльність він розпочав лаборантом кафедри загальної

фізики. Але цю скромну посаду обіймав недовго. Уже в листопаді 1959 року Іван Дмитрович обирається за конкурсом на посаду асистента цієї кафедри. У вересні 1961 року вступає до аспірантури.

Саме в цей період започатковується проведення в Ужгородському держуніверситеті різного рівня (всесоюзних, республіканських, внутрішньовузівських) наукових шкіл, конференцій, симпозіумів, семінарів, координаційних нарад з питань напівпровідникового матеріалознавства, фізики поверхні напівпровідників та інших аспектів фізики напівпровідників. У 1966-1967 роках Іван Дмитрович пройшов наукове стажування у Хіміко-технологічному інституті у м. Пардубіце (ЧССР). Це сприяло тому, що він все наступне життя і наукову діяльність присвятив технології напівпровідникових матеріалів. Маючи наукову інтуїцію, він одним з перших в університеті з ентузіазмом взявся за вивчення унікального об'єкту – сегнетоелектрика-напівпровідника $SbSI$. Технологія цих кристалів, їх оптичні, електричні та сегнетоелектричні властивості лягли в основу його кандидатської дисертації. Доречно відмітити, що тільки в нашому університеті на дослідженнях цих кристалів було захищено близько десятка кандидатських дисертацій.

У І.Д. Туряниці була неспокоїна душа – він весь час у творчому пошуку, береться за синтез нових сполук. Сотні синтезів, сотні проведених у лабораторії ночей, і як результат – нові кристали. Але наукові інтереси Івана Дмитровича не

обмежувалися технологією. Безпосередньо ним та його учнями і колегами досліджувалися структура, оптичні, електрофізичні, діелектричні, теплові властивості кристалів. Поєднання технології і всебічного дослідження одержаних матеріалів дозволило йому розробити фізико-технологічні основи синтезу і вирощування монокристалів типу $A^V B^VI C^{VII}$ і твердих розчинів на їх основі. Досягнутих результатів у цьому напрямку вже достатньо, щоб поставити І.Д. Туряницю в ряд видатних технологів України. Але, перебуваючи в стані неперервного творчого пошуку, він береться за розвиток нового напрямку в матеріалознавстві – технологію одержання і дослідження властивостей некристалічних напівпровідників. На перших порах недосконалі піонерські роботи поступово переросли в системні наукові праці. Глибокі знання і розуміння фізичних і хімічних процесів, які відбуваються в речовинах (для різних агрегатних станів), дозволили йому зробити значний внесок у технологію склування халькогенідних і халькогалогенідних матеріалів. Підтвердженням цього є той факт, що ним і його учнями у склоподібному стані одержані ряд нових матеріалів.

Під керівництвом Туряниці І.Д. впроваджуються оригінальні методики дослідження діелектричних, магнітних, оптичних, механічних властивостей. Паралельно ведуться наукові дослідження, на основі яких ґрунтуються умови одержання метастабільних фаз, встановлюються механізми впливу фізико-хімічного і технологічного модифікування структури на властивості халькогенідних матеріалів. Це призвело до практичного створення технології одержання стекол з хорошою відтворюваністю параметрів.

Глибоке розуміння фундаментальних закономірностей зміни властивостей неупорядкованих матеріалів вчений органічно пов'язував з бажанням їх практичного застосування. Одним з його аспектів у цьому напрямку діяльності протягом майже 20 років була акустооптика. Будучи одним з перших на Україні дослідників акустооптичних

властивостей склоподібних матеріалів. Його роботи отримали наукове визнання. Багаторічна творча співпраця колективу, очолюваного професором Туряницею І.Д., з провідними вченими Новосибірського інституту напівпровідників, Інституту ядерної фізики ім. І.В. Курчатова (м. Москва), інституту фізики напівпровідників НАНУ ім. В.Є. Лошкарьова (м. Київ) привела до створення акустооптичних модуляторів і дефлекторів.

Завдяки успіхам у технології нових складних напівпровідників, наукові здобутки співробітників університету завоювали визнання в колишньому Радянському Союзі, і було створено науково-дослідну лабораторію з дослідження нових напівпровідників складного хімічного складу. За цикл робіт в області аморфних і склоподібних напівпровідників групі науковців університету було присвоєно високе звання лауреатів Державної премії України, серед яких Іван Дмитрович Туряниця.

Глибокі знання технології, фізичних властивостей складних напівпровідників проявилися при написанні ним докторської дисертації «Фізичні явища в стабільних і метастабільних фазах системи $A^V B^VI C^{VII}$ », яка успішно пройшла апробацію в провідних наукових центрах: Фізико-технічному інституті ім. А.Йоффе АН СРСР (м. Ленінград), Інституті фізики ім. Лебедева АН СРСР (м. Москва), Інституті напівпровідників АН СРСР (м. Новосибірськ) та Інституті матеріалознавства АН Молдавії (м. Кишинів). Іван Дмитрович був відомим вченим не тільки на Україні, але і далеко за її межами. Він вніс певний внесок у науку в області напівпровідникового матеріалознавства, за що йому присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Під його керівництвом захищено 10 кандидатських дисертацій, ще приблизно стільки ж кандидатів наук вважають Івана Дмитровича своїм Учителем. Ось та школа молодих науковців, яка втілює в життя

наукові ідеї, прогнози та започаткування великого неординарного вченого.

У листопаді 1988 року Міністерством вищої освіти і науки України його було призначено на посаду проректора з наукової роботи університету, на якій він пропрацював 5 років. Обіймаючи цю посаду, він дуже відповідально ставився до відбору і планування наукових тем на кафедрах і наукових підрозділах університету, особливу увагу приділяв питанням впровадження результатів наукових досліджень у виробництво і навчальний процес.

І.Д. Туряниця – професійний викладач, наставник студентської молоді. Його основними принципами в лекторській роботі були науковість і

доступність викладу. Тому не дивно, що Іван Дмитрович приділяв велику увагу науково-методичній роботі і опублікував у співавторстві ряд методичних розробок.

Іван Дмитрович був патріотом рідного краю, знавцем етносу, фольклору і традицій закарпатців. Дуже любив старовинні пісні. Був працьовитим, вимогливим до себе і колег, принциповим, емоційним аж до запальності, але й розсудливим і доброзичливим. Він щиро радів успіхам людей, які його оточували.

Значні заслуги І.Д. Туряниці у становленні університету і науки в нашому регіоні ставлять його в ряд видатних людей Закарпаття.

Колектив кафедри
фізики напівпровідників УжНУ.